

Murat HANİLÇE

Doç. Dr. | Assoc. Prof. Dr.
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tokat-TÜRKİYE
Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Science and Letters, Department of History, Tokat-TURKIYE
ORCID: 0000-0003-0587-9336
murat.hanilce@gop.edu.tr

İsmail TURAN

Dr. Öğr. Üyesi | Asst. Prof. Dr.
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tokat-TÜRKİYE
Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Science and Letters, Department of History, Tokat-TURKIYE
ORCID: 0000-0003-1547-4762
turanism@gmail.com

**15. Yüzyılda Birer Seyyah Olarak Dervişler ve Birer Seyahatname Olarak
Menâkıbnâmeler-Velâyetnâmeler: Kaygusuz Abdal ve Otman Baba Örnekleri**

Öz

Seyahat, insanlar için tarih boyunca var olmuş dinamik bir olgudur. İnsan doğasında gezme dürtüsü ve yaşadığı coğrafyadan başka bir coğrafyaya gitme arzusu kendini sürekli canlı tutmuştur. Nitekim tarihin her döneminde seyahat eden insanlar, toplumlar görülmektedir. Seyahatlerin ticaret, bilgi edinme (istihbarat), din yayma (misyonerlik), ibadet, zorunlu yer değiştirme, eğitim gibi çeşitli sebepleri vardır. Belli bir amaç doğrultusunda gezen kişilere seyyah ismi verilmiş, seyahatleri esnasında geçtikleri yollar, konakladıkları yerler, görüştikleri yöneticiler gibi konular hakkındaki aldıkları notlar kitaplaştırılarak *seyahatnâme* adıyla hem bir tarihi hem de edebî kaynak olarak literatürde yerini almıştır. Sufî geleneğın temsilcileri olan derviş ve mensupları bir ritüel olarak köyler, şehirler ve bazen ülkeler arasında sıklıkla seyahat ederlerdi. Bazen yalnız, bazen de kalabalık gruplar halinde seyahat eden dervişler, hanlarda, camilerde, tekkelerde veya buldukları yerleşim yerinin hemen kenarında konaklardı. Dervişler bu seyahatleri genellikle eğitim, hac, dinî öğretilerini yaymak ve taraftar toplamak amacıyla gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmada 15. yüzyıl dervişlerinden Kaygusuz Abdal ve Otman Baba'nın *menâkıbnâme-velâyetnâmelerindeki* geçen bilgilere göre seyahatleri ve bu seyahatlerin nedenleri üzerinde durulmuştur. Uğradıkları şehirler, köyler ve beldeler belirtilmiştir. Seyahatleri sırasında ziyaret ettikleri devletin hükümdarı şehrin veya beldenin yöneticisiyle olan münasebetleri ortaya konulmuştur. Seyahatleri esnasında konakladıkları yerler, gösterdikleri kerametler, karşılaştıkları zorluklar zikredilmiştir. Seyahatlerinin hangi amaçla gerçekleştirildiği ve mahiyetleri ifade edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaygusuz Abdal, Otman Baba, Menâkıbnâme, Seyahat, Derviş.

**The Dervishes as Voyager and the Menâkıbnâmes-Velâyetnâmes as Travels in the
15th Century: Examples of Kaygusuz Abdal and Otman Baba**

Abstract

Travel is a dynamic phenomenon that exists throughout history for people. The urge to travel in human nature and the desire to go to a place other than the one it lives in has kept itself alive. In fact, there are people, societies, who travel all the time in history. There are various reasons for travels such as trade, information (intelligence), proselytism (missionary), worship, forced relocation, and education. They were named voyager for a particular purpose, and their notes on the roads they traveled, the places they stayed, and the managers they interviewed, were bookmarked and replaced in the literature as both a historical source and a literary source under the name of travel book. Dervishes and their members, who are representatives of the Sufism tradition, traveled frequently between villages, cities and sometimes countries as a ritual. Dervishes, who sometimes traveled alone, and sometimes in crowded groups, would stay in inns, mosques, lodges, or on the edge of their settlements. The dervishes often made these travels to spread their educational, pilgrimage and religious teachings. In this study, according to the information in the Menâkıbnâme of Kaygusuz Abdal and Velâyetnâme of Otman Baba, the ones from the 15th century dervishes, their travels, and the causes of these journeys were discussed. The cities and villages they have visited are specified. During their travels, their dealings with the ruler of the state they visited, the city, or the city's

manager were established. The places they stayed during their travels, the miracles they showed, and the difficulties they faced were mentioned. It has been attempted to express what purpose their journey has been carried out and their nature.

Keywords: Kaygusuz Abdal, Otman Baba, Menâkıbnâmes, Travel, Dervish.

Giriş

Derviş kelimesi sözlükte “muhtaç, yoksul ve dilenci” anlamlarına gelmektedir. Kelime, zaman içerisinde bir tasavvuf terimi olarak “bir tarikata ve şeyhe bağlı olan mürid, sûfiyâne bir hayat yaşayan kişi”yi tanımlamak için de kullanılmıştır (Yazıcı, 1994, s. 188-189). İslâm’ın kabulünden sonra birer tasavvuf merkezi hâline gelen İran, Horasan ve Irak gibi coğrafyalarda tarikat mensubu çok sayıda derviş ortaya çıkmıştır. Bu dervişlerin bir kısmı Müslüman Türkler tarafından fethedilip yurt tutulmaya başlamasından sonra Anadolu’daki şehir ve beldelere gelmeye başlamıştır (Köprülü, 2012, s. 28).

Dervişlerin Anadolu’ya gelmeleri iki önemli aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşamada Malazgirt Zaferi (1071) sonrasında yeni fethedilen toprakların İslamlaştırılması ve gaza faaliyetleri için derviş grupları gelmiştir. İkinci aşamada Moğol İstilasası (13. yüzyıl) önünden kaçan derviş toplulukları Anadolu’ya sığınmıştır (Ay, 2008, s. 16). İlk aşamada gelen dervişlere Ebu İshak Kazerunî’ye (ö.426/1035) bağlı tarikat (Algar, 2002) mensupları (Ay, 2008, s. 18); ikinci aşamada gelenlere Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin (ö. 672/1273) babası Bahâeddin Veled (ö.628/1231) örnek gösterilebilir (Ay, 2008, 18; Şahinoğlu, 1991, s. 460-462). Bu iki derviş grubunun yanında bir de Anadolu’da kurulmuş yerli tarikatlara mensup dervişler mevcuttur. Yerli dervişler Anadolu topraklarının tam manasıyla Türkleştiği dönemlerde ortaya çıkmışlardır. Anadolu’da Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî tarafından Mevleviyye (Tanrıkorur, 2004), Hacı Bektâş-ı Velî (ö.669/1271) tarafından Bektaşilik (Ocak, 1992) ve Hacı Bayrâm-ı Velî (ö.883/1450) tarafından Bayramiyye (Bayramoğlu & Azamat, 1992) tarikatlari kurulmuştur. Bu tarikatlardan Bayramiyye, Anadolu’da doğup yaşayan bir Türk mutasavvıf tarafından kurulmuş ilk tarikattır (Azamat, 1996, s. 442).

Dervişlerin yaptığı seyahatlerin öğreti, toplantı, eğitim, şifa, rüya, hac, savaş ve dilencilik gibi birçok sebebi vardır. Her derviş İslâm dini çerçevesinde mensup olduğu tarikatın veya öğretinin dünya ve ahiret görüşünü insanlara anlatıp benimsenmesini sağlayıp kendisine ve mensubu olduğu tarikata mürit yani taraftar toplamayı amaç edinmiştir. Bunu yaparken de bazı dervişler, içerisinde yaşadıkları çevreyle yetinmemişler, amaçlarını gerçekleştirme doğrultusunda farklı yörelere ve ülkelere seyahatler yapmışlardır (Ocak, 2016, s. 226).

Cumhuriyet döneminde tarihçiler, edebiyatçılar, ilahiyatçılar ve sosyologlar tasavvuf ve tarikatlar üzerine çok sayıda bilimsel ve özgün çalışma ortaya koymuşlardır. Bu çalışmalar içerisinde derviş, sufi, ulema ve mürit kimliği altında çok sayıda önemli şahsiyetin yaşamı incelenmiştir. Türkiye’de bu konuda ilk dikkate değer çalışma M. Fuad Köprülü tarafından kaleme alınan *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eserdir (Köprülü, 2013). Bu eser, daha sonra bu alanda yapılacak çalışmalar için bir alt yapı ve metodoloji ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Yine bu çerçevede Ömer Lütfi Barkan (Barkan, 2021), Abdülbaki Gölpınarlı (Gölpınarlı, 1958, 2011), Ahmet T. Karamustafa (Karamustafa, 2015), Ahmet Yaşar Ocak (Ocak, 2016), Abdurrahman Güzel (Güzel, 2009, 2020), Resul Ay (Ay, 2008), Haşim Şahin (Şahin, 2017) çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalarla çok sayıda dervişin biyografileri ortaya konulmuş, dervişlerin kendi öğretileri temelinde kurdukları veya bağlı oldukları tarikatlar aydınlatılmış, dervişlerin yaşadıkları devirlerin hükümdarları veya yaşadıkları şehir ya da kasabaların yöneticileri ile olan münasebetleri değerlendirilmiş, kendilerinden sonra gelen bağlıları üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte, bu çalışmalarda dervişlerin seyahatleri üzerinde geniş bilgiler verilmemiş; yalnız uğradıkları ve eğitim aldıkları şehirler zikredilmiştir. Bu çalışmayla şu ana kadar pek de dikkate alınmayan dervişlerin seyahatleri ve seyyah kimliği üzerinde durulmuş; *menâkıbnâme* ve *velâyetnâme*

gibi dervişlerin hayatını konu alan eserlerin seyahat tarihi içerisindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

Her tarihî araştırmada olduğu gibi bu çalışma da bir metodoloji çerçevesinde ele alınmıştır. İlk olarak konunun kapsamı belirlenerek kaynak taraması yapılmıştır. Çalışmada 15. yüzyılın seçilmesi bu yüzyılın dervişler ve derviş toplulukları bakımından oldukça zengin olmasıdır (Bkz. Ek-1). Bunlardan Akşemseddin, Somuncu Baba, Bedreddin Simavî, Emir Sultan, Koyun Baba ve Akbıyık Sultan devrin sosyo-kültürel ve siyasi hayatına doğrudan veya dolaylı olarak etki etmiş isimlerdir. Örneğin Akşemseddin, II. Mehmed'in hocası olup onun manevi hayatına yön verenlerden birisidir. Nitekim İstanbul'un fethinde padişah nezdinde önemli rol oynamıştır (Yazıcı, 2008; Köprülü & Uzun, 1989). Bir başka örnek Bedreddin Simavî'dir. Yazdığı önemli eserler ve giriştiği isyan hareketiyle Osmanlı Devleti'nde siyasi ve toplumsal alanlarda öne çıkmıştır (Ocak, 2013; Severcan, 2002).

15. yüzyıl genelde dünya tarihi, özelde Osmanlı ve dolayısıyla Anadolu tarihi için farklı dinamikleri içinde barındıran bir zaman dilimi olmuştur. Osmanlı Devleti geçen bir asırda kuruluşunu tamamlamış, Anadolu'da kısmen siyasi birliği gerçekleştirmiş, Balkanlar'da topraklar fethetmiş, Niğbolu Savaşı'nda (1396) Haçlılara karşı önemli bir zafer kazanmıştır (İnalçık, 2005, s. 22). 15. yüzyıla bu başarılarla giren Osmanlı Devleti, doğuda baş gösteren Timur tehdidinden nasibini almış; Niğbolu Savaşı'nı kazanan aynı hükümdar Yıldırım Bayezid (1389-1402), bu defa 1402 Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmiştir (Halaçoğlu, 1991). Bu mağlubiyet Osmanlı Devleti'ni "fetret devri"ne (1402-1413) sürüklemiş, Anadolu'da siyasi birlik bozulmuş, beylikler yeniden canlanmıştır (İnalçık, 2005, s. 24-25). Bayezid'in oğulları arasında taht mücadelesini Çelebi Mehmed (1413-1421) kazanmış; Osmanlı Devleti'ni tekrar toparlayıp dağılmaktan ve yok olmaktan kurtarmayı başarmıştır. II. Murad (1421-1451) devleti zora sokan iç ve dış tehditlerle mücadele etmiştir. Nihayet hem Türk tarihi hem de dünya tarihi için geri dönülmeyecek bir sürecin başlatıcısı olacak II. Mehmed (1451-1481) Osmanlı tahtına çıkmıştır (Jorga, 2007). II. Mehmed, Doğu Roma İmparatorluğu'nun son kalan toprakları ve başkenti olan İstanbul'u 1453 yılında fethetmiş, Rumeli ve Anadolu topraklarını birleştirmiştir. Anadolu'da, Balkanlar'da, Karadeniz kıyılarında fetihlerini devam ettiren Fatih güçlü bir devlet inşa etmiştir. Fatih Sultan Mehmed'den sonra tahta oğlu II. Bayezid (1481-1512) geçmiştir (İnalçık, 2005, s. 35). 15. Yüzyılda Osmanlı toplumsal yapısı Türk-İslam kültürü üzerine şekillenmiş, Selçuklu Devleti'nden devraldığı miras üzerine kendine has özelliklerini de katarak varlığını zenginleştirerek devam ettirmiştir. Siyasi organizasyonun kime ait olduğuna bakmaksızın Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti'nin varisi siyasi teşekküllerde, şehirlerde ve köylerde halka İslam'ı ve kendi mensubu olduğu dinî-tasavvufi ritüelleri anlatan şeyhler, dervişler, abdallar vb. şahsiyetler var olmuşlardır. Anadolu'da ve Balkanlar'da bu kişiler 15. yüzyılda oldukça fazla ve çeşitli yapılar içerisinde mevcutturlar.

15. yüzyıla ait bütün dervişlerin hayatının ve seyahatlerinin incelenmesi bir makale sınırını aşacağı için yüzyıl içerisinde iki derviş belirlenmiştir. Belirlenen dervişlerin yaşadıkları dönemde veya daha sonra halifeleri, müritleri ve bağlıları tarafından ona ithafen yazılmış *menâkıbnâmeler*, *velâyetnâmeler* ve diğer kaynaklarda geçen bilgiler değerlendirilip yazıya aktarılmıştır. Bu sebeple çalışmanın sınırları dolayısıyla bu yazıda yalnız Kaygusuz Abdal ve Otman Baba'nın seyahatleri üzerinde durulmuştur.

Kaygusuz Abdal (ö.848/1444)

Hayatına dair kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. XIV. yüzyılın ikinci yarısında doğmuştur. Hakkındaki bilgilerin temel kaynağı kendisinden sonra kaleme alınan anonim *menâkıbnâme*dir (Azamat, 2002, s. 74). Kaygusuz Abdal için kaleme alınan Menâkıbnâme'nin yazarı ve kaleme alınış tarihi bilinmemektedir. Menâkıbnâme, Kaygusuz Abdal'ın hayatını konu alan biyografik bir eser olma özelliği taşımaktadır. Eser dört bölümden meydana gelmektedir. Birinci

bölümde, Alâiye Sancak beyinin oğlu olarak dervişin çocukluk ve ilk gençlik yılları, ikinci bölümde intisab ettiği Abdal Mûsa'ya hizmeti, üçüncü bölümde Mısır'a seyahati ve hac ziyareti ve dördüncü bölümde hac ziyaretinden sonra Anadolu'ya dönüşü anlatılmaktadır. Eserde olaylar menkıbevi bir şekilde daha çok nesir olarak işlenmiştir. Menâkıbnâmedeki bilgilere göre asıl adı Gaybî olup Alâiye sancağı beyinin oğludur. Çocukluğunda birçok ilmi tahsil etmiş, silahşörlük, avcılık, pehlivanlık gibi hünerleri de öğrenerek bir bey oğlu gibi yetişmiştir (Güzel, 2020, s. 10). Kaygusuz Abdal, Abdal Mûsa'ya intisab etmiştir (Güzel, 2019, s. 20-24; Ocak, 2016, s. 145). "Kaygusuz" mahlası kendisine Abdal Mûsa tarafından verilmiştir (Güzel, 2020, s. 19).

Abdal Mûsa ve onun seyahatlerine kısaca değinmek yerinde olacaktır. Zira o, Kaygusuz Abdal'ın tarikat hayatının şekillenmesinde etkili isimdir. Mûsa hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Bursa'nın fethinden önce Buhara'dan kırk abdalın biri olarak Anadolu'ya geldiği düşünülmektedir (Köprülü, 1988, s. 64). Tekke yöresinde tekkesini kurmuş, müritleriyle beraber faaliyetlerini burada sürdürmüştür. Abdal Mûsa'nın seyahati rivayete göre Hacı Bektaş-ı Veli'nin onu Anadolu'ya çağırması ile başlamıştır (Güzel, 2019, s. 41). Anadolu'ya gelen Abdal Mûsa, Bursa, Aydın, Denizli, Yatağan, Finike yolu güzergâhından Tekke/Elmalı'ya ulaşmıştır (Güzel, 2019, s. 50). Rivayete göre Abdal Mûsa, Genceli beldesine gelmiştir. Genceli halkı ona karşı saygısız bir tutum içerisine girince belde harap olmuş, burada yaşayan insanların birçoğu buradan taşınmaya başlamıştır (Güzel, 2019, s. 41). Tekke/Elmalı'ya yerleştikten sonra çok sayıda mürit edinmiş, çevre şehir, köy ve beldelerden kendisine intisap eden oldukça fazla insan olmuştur. Dervişlerin tipik özelliklerinden olan seyahat etme ritüeli bu zatta da görülmektedir. Özellikle Tekke'ye yerleştikten sonra bölgede bulunan bazı beldelere seyahatler yapmıştır. Bölgede bulunan İncirli beldesine müritleriyle birlikte gezisi olmuştur. Velâyetnâmede bahsedildiğine göre buraya geldiği sırada Veli Dede adında bir zat ev yapıyordu. Ağacının biri kısa gelmişti. Çalışanlardan birisi müritler, sizin beyiniz var mıdır diye sorarak eğer varsa şu kısa gelen ağacı çeksin uzatsın demişti. Bunu duyan Abdal Mûsa şöyle cevap vermişti: "Bir pabuççu kadar gayretimiz yok mudur? Bir deriyi çeke çeke uzatır, pabucu diker" (Güzel, 2019, s. 146). Ağacı müritleriyle berber çekmiş, ağaç uzaması gerektiği kadar uzatılmış ve yerine konulmuştu. Bu hal üzerine çevrede bulunan insanlar Abdal Mûsa'nın elini öptüler (Güzel, 2019, s. 146). Ne isteği olduğunu sordular Abdal Mûsa, incir getirmelerini söyledi. Müritleriyle beraber getirilen inciri yediler. Ahalinin su sıkıntısı olduğunu öğrenince bu sıkıntının giderilmesi için de onlara yardımcı oldu. İncirli'de bir müddet kaldıktan sonra deniz kenarında bir yere geçti (Güzel, 2019, s. 147). Buraya gelince müritlerine, karnı aç kimseler gelecek onlara yemek verelim diye söyledi. Çok geçmeden denizden bir gemi yaklaştı ve gemiden insanlar inerek Abdal Mûsa ve beraberindekilerin yanına yaklaştılar. Gemiden inen insanlar burada ne yaptıklarını sorunca Abdal Mûsa'nın onlar için yemek hazırladıklarını söylediler (Güzel, 2019, s. 148). Yemek hazırladığı kabın küçük olduğunu, hazırlanan yemeğin kimseye yetmeyeceğini söylediler. Abdal Mûsa, yemeğin başına geçip kepçeyle dağıttı orada bulunan herkes yemekten yedi, doydular ve yemek arttı. Kerameti gören insanlar Abdal Mûsa'nın veli bir kimse olduğunu anlamışlardı ve ona hürmette bulunmuşlardı (Güzel, 2019, s. 148). Abdal Mûsa, yaşadığı Tekke yöresinden çevre beldelere yaptığı seyahatlerden sonra tekrar tekkesine dönmüş ve burada yaşamını sürdürmüştür. Abdal Mûsa'nın seyahatleri çalışmaya konu diğer dervişlere göre biraz daha az ve kısadır. Tekkesinin bulunduğu muhitten fazla uzaklaşmamıştır. Ancak dervişlerin genel özelliklerinden olan seyahat ritüelini ve bu esnada keramet gösterme motifini ortaya koymuştur. Yine gittiği yerlerde insanların sıkıntılarını çözmüş, onların hayatını kolaylaştırmak için onlara yardımcı olmuştur.

Abdal Mûsa'ya intisabı Kaygusuz Abdal'ın ilk seyahatini oluşturmaktadır. Menâkıbnâme'de anlatıldığına göre, 18 yaşına gelen Kaygusuz Abdal, günden güne sararıp solmaya başlar. Babası oğlunun bu haline üzülür ve arkadaşlarına oğlunun bir derdi olup olmadığını sormalarını ister. Arkadaşları Kaygusuz Abdal'a ne olduğunu, sevdalı mı olduğunu

sorarlar. O da sevdalı olmadığını, yalnız içinde bir aşk olduğunu fakat mahiyetinin ne olduğunu kendisinin de bilmediğini söyler (Güzel, 2020, s. 11).

Resim 1

Kaygusuz Abdal'ın eski bir minyatürden kopya edilerek Levnî tarafından yapılan minyatürü

Kaynak: Azamat, 2002, s. 74.

Menâkıbnâme'de Kaygusuz Abdal'ın Abdal Mûsa'ya yapacağı yolculuk şöyle anlatılır: Kaygusuz Abdal, bir gün avlanmak için babasından izin alarak Alanya'dan ayrılır. Manavgat, Serik, Aksu, Aknik Köprüsü'nden geçerek Antalya'ya, oradan da Kepezbaşı'na ulaşır. Burada bir geyiğe rastlar ve kendisinin aradığı avın bu olduğunu söyler. Okunu çıkararak ona atar ve geyiği ön sol kolundan vurur. Geyikten kan akar, Kaygusuz Abdal onu yakalamaya çalışır fakat yakalayamaz ve geyik kaçar. Geyiğin peşinden gider. Geyik, Yenice-Barutlu-Yazır-Söğütçük-Korkudeli-Yokoman Beli-Beyis Ovası-Öküz Gözü-Sabanca-Elmalı Boyları yolları üzerinden Tekke Köyü'nde bulunan Abdal Mûsa Tekkesi'ne ulaşır. Kaygusuz Abdal da peşinden oraya gelerek dervişlere geyiği sorar (Güzel, 2020, s. 175). Burada menkıbevi anlatım biraz uç noktalara ulaşmıştır. Zira gerçekte vurulan o geyik Abdal Mûsa'nın kendisiymiş, yani Kaygusuz Abdal geyik diyerek Abdal Mûsa'yı vurmuştur. Bu durum tasavvufta "don değiştirme" ritüeli olarak bulunmaktadır. Daha çok Bektaşî inancında bir ritüel olarak var olan "don değiştirme", "dona girme", "şekil değiştirme" kavramının kökeni eski Türklerdeki Şamanizm inancına uzanmaktadır. İslamiyet'in kabulünden sonra bu inanç varlığını devam ettirmiştir. "İnsanların, hayvanların, bitkilerin, cansız varlıkların öz niteliklerini yitirip birinden ötekine geçmesi; cansız varlığın canlanması, canlı varlığın cansız madde haline gelmesi; dönüşüm, biçim değiştirme, metamorphose" olarak da ifade edilmektedir (Boratav, 1984, s.62).

Kaygusuz Abdal, Abdal Mûsa ile ilk temasını bu vesileyle gerçekleştirmiş ve böylece onun müridi ve halifesi olmuştur (Köprülü, 2013, s. 313). Rivayete göre Kaygusuz Abdal, şeyhine kırk yıl hizmet etmiştir. Kaygusuz Abdal, Abdal Mûsa'ya olan yolculuğundan başka seyahatlere de çıkmıştır. Şeyhinden aldığı icazetle Mısır ve hac seyahatine çıkmıştır. Menâkıbnâmede onun Mısır'a kadar olan yolculuğu şöyle anlatılmıştır: Bir akşam, dervişler ve şeyhler bir arada olduğu

halde Kaygusuz Abdal, şeyhi Abdal Mûsa'dan izin istemiştir. Şeyh, ona yoldaş olacak kırk müridi yanına verip kendisini uğurlamıştır (Güzel, 2020, s. 200-201). Sabah olunca kurban kesip pişirip Kaygusuz Abdal'a vermişlerdir. Kaygusuz ve dervişler sabah namazını kılıp yola koyulmuşlardır. Bir menzil yol gittikten sonra konaklamışlardır. Konakladıkları yerin etrafı bağ-bahçe içinde güzel bir yerdi. Ulu bir kavak ağacı ve gür bir su vardı. Burada biraz dinlenip sofrayı açarak yemek yemişlerdir. Yemekten sonra Kaygusuz Abdal, kavak ağacına bakarak, “bu ağacın ne kadar ulu bir çınar olduğunu” yanında bulunan müritlere söylemiştir. Kaygusuz Abdal gerçekte onun bir kavak ağacı olduğunu bilmektedir. Müritler bu ağacın çınar değil kavak olduğunu söylemişlerdir. Bunun üzerine Kaygusuz Abdal geri dönmüştür. Çünkü yola çıktığı kişilerin ona tabi olmadıklarını fark etmiştir. Tekrar yanına farklı kırk kişi alarak yola koyulmuştur. Bir önceki yol arkadaşlarını test ettiği gibi yine kavak ağacını çınar ağacı gibi ifade etmiştir. Bu kırk kişi ona o ağacın çınar olduğunu söylemişlerdir. Kaygusuz Abdal, bu kişilerin kendisine mürit olduğunu görmüş ve yola onlarla devam etmiştir (Güzel 2020, s. 204-206-208). Mısır'a ulaşan Kaygusuz Abdal ve kırk yoldaşı, önce memleketin durumunu sorup sormuşlardır. Dönemin Mısır hükümdarının bir gözünün kör olduğunu öğrenmişlerdir. Bunun üzerine Kaygusuz Abdal ve kırk müridi gözlerinin birini pamukla kapatmışlardır (Güzel, 2020, s. 208).

Nil Deltası'nda önemli bir liman şehri (Çetin, 1994) olan Dimyat'tan gemi ile Nil Nehri üzerinde bulunan Bulak'a (Kallek, 1992) gelmişlerdir. Burada hükümdarın hacibi ile karşılaşmışlardır. Hacib nereden, hangi maksatla geldiklerini ve gözlerinin neden kapalı olduğunu sormuştur. Kaygusuz Abdal; “Teke Vilayeti'nden geldiklerini, Hacca gideceklerini, Hz. Yusuf'un yaşadığı Mısır'ı ziyaret maksadı ile buraya geldiklerini” söylemiştir. Bir gözlerinin kapalı olma nedenini de “zâhir gözümüzü yumup bâtın gözlerimizi açmışızdır” şeklinde açıklamıştır (Güzel, 2020, s. 208-211).

Hacib'in durumu hükümdara bildirmesi üzerine, hükümdar ve vezirler bu kişinin ya çok akıllı ve arif ya da nâdân olabileceğini düşünmüşlerdir. Eğer o kişi akıllı ve arif ise müşerref olalım, cahilse cezasını verelim diye karar almışlardır. Vezir şu şekilde bir fikir beyan etmiştir:

Sultanım, o kimseleri çağırtaım. Selâm ve kelâmdan sonra çeşniğirler kendilerine yemek getirsinler, kırk tane kaşık yondursunlar, her birinin sapları üçer karıştan fazla olsun. Eğer o kaşıkların sapından tutup yerler ve şükrederlerse anlaşılır ki her biri arif ve kâmil ve akildir. Eğer yiyemez ve şaşırıp birbirlerine bakarlarsa cümlesi cahildir, nasıl bilerseniz öyle yaparsınız” (Güzel, 2020, s. 213).

Vezirin bu fikri hükümdar tarafından kabul görmüştür. Kaygusuz Abdal ile müritleri saraya davet edilmişlerdir. Davete icabet eden şeyh ve müritleri saraya gelmişlerdir. Vezirin tavsiye ettiği gibi sofraya hazırlanmış ve uzun saplı kaşıklar getirilmiştir. Sofrada bulunan Mısır'ın ileri gelen alimleri yemeği yiyemeyerek kalkmışlardır. Sıra Kaygusuz Abdal ve müritlerine gelmiştir. Sofraya karşılıklı yirmişerli gruplar halinde oturmuşlardır. Uzun kaşıkların sapından tutup her biri karşısındakine yemeğini yedirmiştir. Yemek bitince muhabbete başlanmıştır (Güzel, 2020, s. 215).

Mısır hükümdarı, niye gözlerini pamukla kapattıklarını sorunca, Kaygusuz Abdal şöyle cevap vermiştir:

Sultanım, bizim adetimize göre hangi beldeye varırsak o vilayetin padişahına uyarız. Şimdi sizin hükmettiğiniz topraklarda olduğumuza göre size tabi oluruz. Devletiniz sayesinde Yusuf Peygamber tahtını ziyaret etmek istiyoruz. Siz bu dünyaya bir gözle bakarken bizim iki gözle bakmamız uygun değildir. Biz de bir gözle bakarız (Güzel, 2020, s. 215).

Hükümdar bu sözleri duyunca, bunun Allah'tan geldiğini, takdir-i ilahiye boyun eğmekten başka elden bir şey gelmediğini ifade ederek gözlerindeki pamuğu çıkarmalarını istemiştir. Kaygusuz Abdal, hükümdarın bu sözleri üzerine dua edeceğini, onun da duaya âmin demesini istemiştir. Duayı bitirince kırk müridiyle birlikte herkes âmin deyip ellerini yüzlerine sürmüşlerdir. Allah'ın izni ve Kaygusuz Abdal'ın kerametiyle hükümdarın gözü açılmıştır. Hükümdar tahtından

inip Kaygusuz Abdal'ın elini öpüp ayaklarına yüzünü sürmüştür. Bir dileği olup olmadığını sormuştur. Şeyh, dünyaya dair bir şey istememiş, sadece gönül hoşluğu ve beden sağlığı istediğini ifade etmiştir (Güzel, 2020, s. 217-219).

Hükümdar, Kaygusuz Abdal ve müritleri için yiyecek tedarik edilmesini istemiştir. Daha sonra Kaygusuz ve müritleri vedalaşıp Nil'in kenarında bir yerde konaklamaya başlamışlardır. Bunu öğrenen hükümdar onlar için büyük bir kasr inşa edilmesini emretmiştir. Bu yapının adını Kasr'ül-'Ayn" koymuşlardır (Güzel, 2020, s. 223).

Kaygusuz ve kırk müridi burada bir müddet kaldıktan sonra hac için yola çıkmışlardır. Kırk gün süren yolculuk sonunda Mekke'ye ulaşmışlardır. Burada hac vazifesini yerini getirdikten sonra Medine'ye geçip Peygamber'in kabrini ziyaret etmişlerdir. Medine'de yedi gün kaldıktan sonra Anadolu'ya dönmek üzere yola çıkmışlardır (Güzel, 2020, s. 29). Medine'den Anadolu'ya dönüş yolunda ilk olarak yol üzerinde Şam'a gelmişlerdir. Burada Kutayfa denilen yere, oradan Karye-i Nebek'e ve Kal'a-i Humus'a varmışlardır. Humus'ta Halid b. Velid ve Baba Amr'ın kabirlerini ziyaret etmişlerdir. Humus'tan Kal'a-i Hama'ya ulaşmışlardır. Devamında Karye-i Şeyhûn-Ma'arrâ-Serâkıb-Hân-ı Tuman-Haleb-Akyol-Kilis-'Ayıntâb yoluyla Fırat nehri üzerindeki Birecik iskelesine ve Bağdat'a erişmişlerdir. Bağdat'ta bir müddet kalıp Hille, Kûfe, Necef, Kerbelâ şehirlerinde bulunan mukaddes yerleri ziyaret etmişler; tekrar Bağdat'a gelmişlerdir. Bağdat'tan Medâin, Sâmarrâ, Musul, Nusaybin yoluyla Abdal Mûsa Tekkesi'ne dönmüşlerdir (Güzel, 2020, s. 29). Kaygusuz Abdal ve kırk müridi Abdal Mûsa ve dervişler tarafından karşılanmış; şükür namazı kılınıp hasret giderilmiştir (Güzel, 2020, s. 261). Bu şekilde Abdal Mûsa ve kırk müridinin Mısır ve hac seyahatleri tamamlanmıştır.

Kaygusuz Abdal'ın Batı Anadolu ve Rumeli'de farklı şehir ve beldeleri ziyaret ettiği de menâkıbnâmeden anlaşılmaktadır. Özellikle bazı beyitlerde bu yerlerle ilgili bilgiler bulunmaktadır.

*Edrene şehrinde bugün
Bir dükkân aldum kiraya
Ol mahalde sataşmışam
Bir akçası çok karyya*

*Sordı bana garib misün
Hiç bu şehri görüb misün
Yolsa gelişün şindi mi
Anatoli'dan beriye*

...

...

*Eydür ki bu Rum-ili'dür
Sanma ki Anatoli'dur
Bunda esir-bendler çok olur
Düşmeyesin bâzârıye.* (Güzel, 2020, s. 49).

Buradaki beyitlerde Edirne'ye geldiği, Rumeli'yi yeni gördüğü ve burası hakkında çok da bilgisi olmadığı ifade edilmektedir. Yine başka beyitlerde Rumeli'nin çeşitli yerlerinde dolaştığı yazılıdır:

*Evlâdı tutdı beni
Yanboli'da bir karı
Velâkin akçası çok
Karabaşı kulları*

...

Yanbolı'ya varıcak

Mahallesin sorıcak

Tunca kıranundadır

Yeni Hamâm'dan beri

...

Filibe'de yinilen

Bir karı sevdi beni

İgen igen dikdürür

Bana yini kaftam

...

Karıdan kaçsam direm

Sofya'ya göçsem direm

...

Manastır'da bir başacuk

Gönülcüğüm aldı benim

Kaşın çatar gözün süzer

Sevdiçeğim bildi benim. (Güzel, 2020, s. 49-50).

Bu beyitlerden anlaşıldığına göre Kaygusuz Abdal, Rumeli'de Yanbolu, Filibe ve Manastır gibi şehirlere seyahatler yapmıştır. Kaygusuz Abdal'ın gezgin veya seyahat eden bir derviş olduğu *menâkıbnâmesinde* geçen bilgilerden anlaşılmaktadır. Hac farizasını yerine getirmek maksadı ile başlayan seyahati Anadolu'nun Mısır'ın, Suriye'nin, Irak'ın çeşitli şehirlerine uğrayarak devam etmiştir. Menâkıbnâmedeki beyitlerden anlaşıldığı üzere Rumeli'nin çeşitli şehir ve beldelerine uğrayarak devam etmiştir. Kuvvetle muhtemeldir ki Rumeli seyahatlerini yeni fethedilen coğrafyalarda İslâm Dini'ni ve mensubu olduğu tarikatın öğretilerini yaymak maksadı ile yapmıştır.

Kaygusuz Abdal'ın özellikle Mısır'a ve Hicaz bölgesine yaptığı seyahatler devrin şartlarında mümkündür. Zira önceki ve sonraki dönemlere de bakıldığında çok sayıda dervişin, alimin, ulemanın Mısır'a ilim maksadı ile seyahat ettiği bilinmektedir. Yine aynı şekilde Hicaz bölgesine sadece derviş, alim, ulema değil sıradan Müslümanların da hac farizasını yerine getirmek için gittiği muhakkaktır. Nitekim Kaygusuz Abdal, Mısır ve hac seyahatinden döndükten sonra Elmalı'daki zaviyesinde uzun süre kalmamış, Mısır'a dönerek Mutan Dağı'ndaki zaviyede yaşamaya başlamıştır (Ocak, 2016, s. 146).

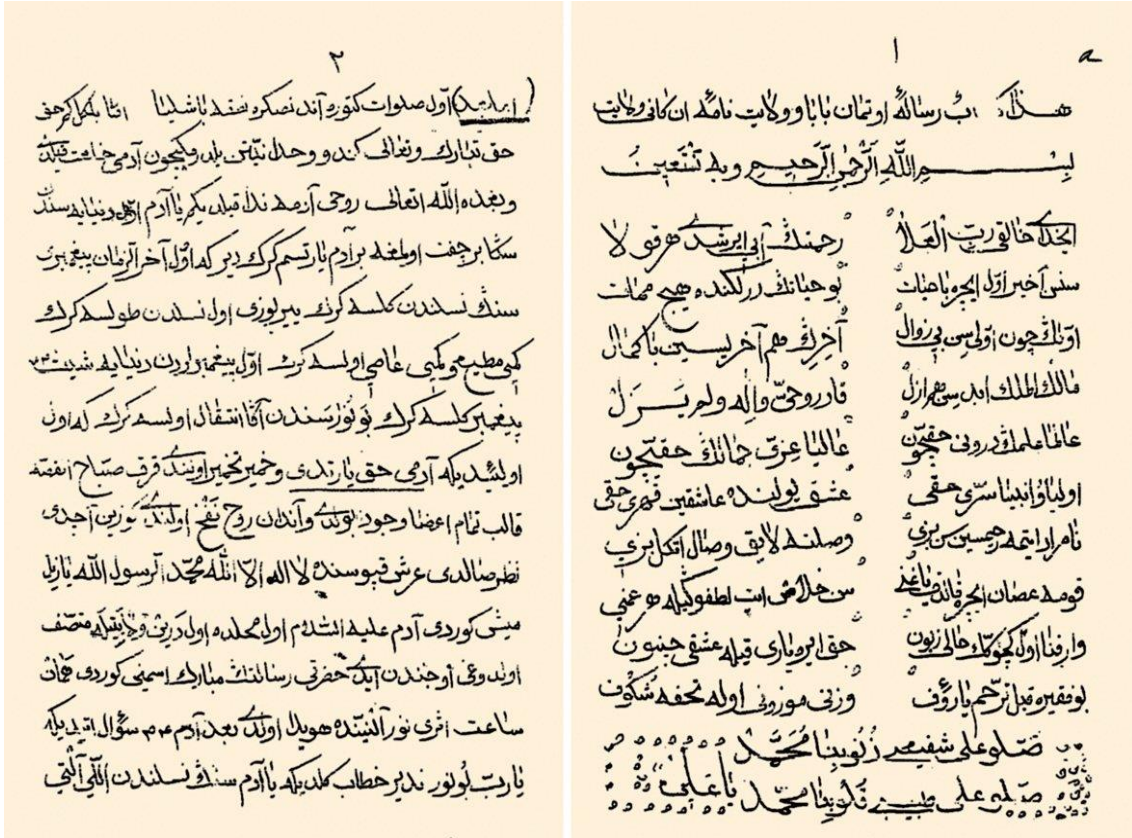
Otman Baba (ö.883/1478)

Hayatına dair bilgiler onun ölümünden sonra yazılan Velâyetnâme-i Otman Baba'dan öğrenilmektedir. Bu eser halifesi Küçük Abdal tarafından kaleme alınmıştır (Ocak, 2016, s. 156). Eser, Otman Baba'nın en yakın müritlerinden Küçük Abdal tarafından Otman Baba'nın ölümünden yaklaşık beş yıl sonra 888/1483'te Velâyetnâme-i Otman Baba adıyla kaleme alınmıştır. Eser ayrıca Velâyetnâme-i Şâhî olarak da bilinmektedir. Oldukça hacimli bir eser olarak ortaya konulmuştur. Eserin günümüze kadar tespit edilen iki nüshası mevcuttur. Eserde olaylar Otman Baba'nın hayatı etrafında cereyan etmektedir. Eser, insanın yaratılışı üzerine anlatılarla başlar, İslamiyet, Hz. Muhammed, Ehli Beyt'e övgülerle devam eder. Eserin asıl konusu olan Otman Baba'nın anlatısı ise altmış sekiz bab olarak ele alınmıştır. Otman Baba ile ilgili olaylar 1402 yılında Otman Baba'nın Anadolu'ya gelmesiyle anlatılmaya başlar, 1478 yılında ölümüne kadar devam eder. Olayların geçtiği şehir, köy ve beldelerin tamamına yakını gerçekte var olan yerlerdir. Menâkıbnâmedeki bilgilere göre 780/1378 yılında doğmuştur Asıl adı Hüsam Şah'tır

(Kılıç vd., 2007, s. 16). Osmanlı hükümdarı II. Mehmed'le (Fatih) şehzadeligi döneminde Manisa'da görüşmüştür. Dönemin dervişlerinin özelliklerinden olan seyahat etme çerçevesinde Babaeski, Aydos, Dobruca, Tırnova, Zağra, Filibe, Edirne, Vize, Siroz, Belgrad, Semendire, Ağaç Denizi'nde gezmiştir (Şahin, 2007, s. 7).

Resim 2

Küçük Abdal'ın Velâyetnâme-i Otman Baba adlı eserinin ilk iki sayfası

Kaynak: Şahin, 2007, s. 7.

Anadolu'ya Emir Timur'la gelen Otman Baba sırasıyla Germiyan (Kütahya), Saruhan (Manisa), Bursa ve İznik'i dolaşmıştır. II. Mehmed'in Manisa'da şehzade olduğu sırada onunla tanışmıştır. II. Mehmed, kim olduğunu sorduğu zaman “Bana erenler içinde Hüssam Şah derler, ben seni Rum'a padişah eylemeye geldim” cevabını vermiştir. Daha sonra ortadan kaybolmuştur. Bir müddet Ağrı Dağı eteklerinde Said Çukuru denilen yerde yaşamış, sonra İstanbul'a gelmiştir. *Velâyetnâme*'ye göre Terkos denilen yere denizi yürüyerek geçmiştir (Kılıç vd., 2007, s. 17-22).

Velâyetnâme'de sıkça ifade edilen bir durum Otman Baba'nın bulunduğu yerde aniden kaybolması ve başka bir belde veya şehirde görünmesidir. Bunlardan birisi de İstanbul'da yaşadığı sırada ortadan kaybolup Ağaç Denizi ve Uluskesri'yede ortaya çıkması, buraya yakın bir mağarada yaşamaya başlaması hadisesidir. Burada bir müddet kaldıktan sonra yine ortadan kaybolmuş ve Misivri diyarında ortaya çıkmıştır. Buradan da Balkan Dağı mevkiine geçmiş, ıssız bir ormanda yaşamaya başlamıştır (Kılıç vd., 2007, s. 24).

Otman Baba, Balkan Dağı'nda yaşadığı sırada yanına birkaç kişi gelerek burada ne yaptığını sormuş ve onu buranın yakınında bulunan Tırnova (Dırnava) şehrinin kadısının yanına

götürmüşlerdir. Şehrin kadısı Otman Baba'ya kim olduğunu sormuş, onun bir veli olduğunu anlayınca ona hürmet ve hizmette kusur etmemiştir. Otman Baba, bir müddet bu şehirde kalmıştır. Bu sırada Osmanlı padişahı Murad Han ölmüş, yerine II. Mehmed hükümdar olmuştur. II. Mehmed, İstanbul'u kuşatmıştır. Tırnova'da bulunan Otman Baba, bir cuma günü Tırnova Köprüsü'nün üzerine çıkıp "Allahuekber, İstanbul'u aldık" diye bağirmiştir (Kılıç vd., 2007, s. 27). Nitekim II. Mehmed İstanbul'un fethini bir cuma günü gerçekleştirmiştir. Otman Baba, keramet göstererek uzakta olmasına rağmen İstanbul'un fethinin haberini bulunduğu şehirde halka müjdelemiştir. Tırnova'dan Balkanlar'da bir köy olan Akçakızanlık'a gelmiştir. Burada yaklaşık bir yıl kalmıştır. Köy halkına işlerinde yardımcı olmuştur (Kılıç vd., 2007, s. 30).

Otman Baba, Gelibolu yoluyla İstanbul'a gelmiştir. Yol boyunca çeşitli tekkelerde mola vermiştir (Kılıç vd., 2007, s. 36). İstanbul'da bulunduğu sırada bir gün Silivri kapısında otururken II. Mehmed ile veziri Mahmud Paşa'nın birlikte dolaşarak muhabbet edip Belgrad Seferi için istişarede bulduklarına tanıklık etmiştir. Bu istişareye derhal dahil olan Otman Baba padişaha bu sefere gitmemesi gerektiğini, başarısız olacağını söylemiştir. Bunun üzerine padişah kılıcını çekip hiddetle Otman Baba'nın üzerine yürümüştür. Vezirin araya girmesiyle padişah yatışmış ve oradan uzaklaşmıştır (Kılıç vd., 2007, s. 38). Nitekim II. Mehmed'in Belgrad Kuşatması (1456) başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Belgrad'ın alınmasıyla Sırbistan, Macaristan ve diğer Balkan topraklarının fethinin daha kolay olacağı bilinmekteydi. Bu amaçla II. Mehmed, sefer hazırlıklarına başlamış, Edirne'de orduyu sefere hazırlayarak sefere çıkmıştır. 1456 yılı Haziran ayı sonlarında Osmanlı ordusu Belgrad Kalesi'ni kuşatmaya başlamıştır. Şiddetli çarpışmalar olmuş, Osmanlı kuvvetleri ağır kayıplar vermiş hatta padişah II. Mehmed çarpışma esnasında yaralanmıştır. Ağır kayıplar vererek yenilgiye uğrayan Osmanlı ordusu Belgrad kuşatmasını kaldırarak geri çekilmek zorunda kalmıştır (Uzunçarşılı, 1983, s. 18).

Belgrad kuşatmasından bir müddet sonra II. Mehmed, İstanbul'da dolaşırken bir sokakta Otman Baba'ya denk gelmiştir. Belgrad Seferi'ne gitmememi söyleyen sen değil miydin deyip atından inerek onun elini öpmüştür. Otman Baba II. Mehmed'e hitaben "*Padişah sensin, sırrı Hüda sensin*" demiştir. II. Mehmed, Otman Baba'ya altın vererek kendisine yardımda bulunmak istemiştir. Şeyh bu yardımı reddetmiştir. İstanbul'da zaman zaman padişahla görüşmeye devam etmiş; onunla çok sayıda ilmi sohbeti olmuştur (Kılıç vd., 2007, s. 39-40).

İstanbul'da bulunduğu sırada Otman Baba, bir gün aniden kaybolmuştur. Nereye gittiğini, nerede olduğunu kimse bilememiştir. Ancak Ağaç Denizi'nde ortaya çıkmıştır. Burada kafirler tarafından tutsak edilip bir eve götürülmüştür. Bir müddet burada kaldıktan sonra buradan da kaybolup Vize şehrinde ortaya çıkmıştır. Bir değirmene yerleşen Otman Baba, burada gelip gidenlerin buğdaylarını öğütmüş, fakirlere yardım etmiştir (Kılıç vd., 2007, s. 50). Vize'den ayrılan Otman Baba, Yanbolu Vilayeti'ne geçmiştir (Kılıç vd., 2007, s. 54). Burada bir müddet kaldıktan sonra Zağra'ya uğramıştır (Kılıç vd., 2007, s. 58). Bir müddet Zağra'da kalan Otman Baba buradan Serez'e hareket etmiştir (Kılıç vd., 2007, s. 64).

Otman Baba, yanında Mümin Derviş adlı bir zat ile Vidin şehrine gelmiştir. Burada onlara gaziler tarafından kurbanlar kesilmiştir. Yollarına devam eden bu iki şeyh Niğbolu'ya varmışlardır. Buradan Tırnova'ya geçmişlerdir. Bir müddet burada kalıp dervişlerle sohbette bulunduktan sonra iki derviş Zağra'ya ulaşmışlardır (Kılıç vd., 2007, s. 74-76). Mümin Derviş, tekkelerinde kaldıkları burada bulunan dervişlerle Tanrı Dağı denilen bir yere kurban kesmek için gitmiştir. Yol üzerinde Çeltikçi Köyü adında bir yere uğramışlardır. Yola devam eden Otman Baba ve beraberindeki dervişler Filibe'ye gelmişlerdir. Burada Hızırlık denilen bir tekkeye uğramıştır. Daha sonra bu şehirden geçen Meriç Nehri'ne gelip üryan olarak nehre girmiştir. Şehir halkı ve burada bulunan dervişler ile görüşmüştür. Filibe şehriden dervişlerle beraber Tanrı Dağı'na gitmiştir. Burada bir müddet çevreyi temaşa ettikten sonra tekrar Zağra'ya gelmiştir (Kılıç vd., 2007, s. 80-85).

Zağra'da bir süre kaldıktan sonra Dobruca'ya, daha sonra Kiligra (günümüzde Kaliakra) şehrine geçmiştir. Bu şehir dönemin meşhur şehirlerinden olup Sarı Saltuk, Ulu Abdal Kiçi ve diğer bazı dervişler rivayete göre Karadeniz'i gemisiz geçerek bu şehirde bulunan ejderhayı tahta kılıç ile öldürmüşlerdir. Buraya gelen Otman Baba, halk ile konuşmuş, burada bulunan tekkelere uğrayarak dervişler ile görüşmüştür (Kılıç vd., 2007, s. 102).

Otman Baba, Dobruca'dan sonra Varna'ya seyahat etmiştir. Varna'ya gelince şehrin halkı Otman Baba adına kurbanlar kesip ihsanlarda bulunmuştur. Varna'dan tekrar Kiligra şehrine geçmek için yola çıkmıştır. Yol üzerinde Karadeniz kenarında Balçık Hisar diye bilinen bir yere gelmiştir. Yanında bulunan dervişlerle yola devam ederek Kiligra şehrine ulaşmıştır (Kılıç vd., 2007, s. 107-109).

Kiligra şehriden ayrılarak Dobruca yakınlarında bulunan Şile köyüne gelmiştir. Köy halkı Otman Baba adına kurbanlar kesip ikramlarda bulunmuşlardır (Kılıç vd., 2007, s. 114). Burada bir süre kalan derviş ve yanında bulunan abdallar Yenisola diye bilinen bir şehre gelmişlerdir. Burada dervişlerin bulunduğu bir tekkeye uğramıştır. Yenisola'dan yola devam ederek Hırsova (günümüzde Romanya sınırlarında Hârşova) şehrine varmıştır. Şehir halkı derviş hoş karşılamamış, onun şehirde kalmasını istememiştir. Derviş de buradan ayrılarak Hüseyinli diye bilinen bir köye gelmiştir. Tekrar Kiligra şehrine dönmüştür. Şehir halkı onun gelişi üzerine kurbanlar kesip ihsanlarda bulunmuştur. Otman Baba bir müddet burada ikamet etmiştir (Kılıç vd., 2007, s. 117-122). Kiligra'dan ayrılıp Balçık Hisar'a tekrar gitmiştir. Buradan Varna'ya geçmiştir. Balkanlar'da çeşitli şehirleri dolaşan Otman Baba, yine Balkanlar'da Pravadı (Pirevadi) şehrine varmıştır. Burada bir tekkeye yerleşen derviş kışı burada geçirmiştir (Kılıç vd., 2007, s. 136).

Seyahatlerinin çoğunu Balkan şehirlerine gerçekleştiren Otman Baba, Balkanlar'da olduğu bir sırada müritlerine Edirne'ye gideceğini söylemiş ve yola revan olmuştur. Edirne'ye varınca Balaban Baba diye bilinen bir dervişin tekkesine yerleşmiştir (Kılıç vd., 2007, s. 155). Edirne'de bulunduğu süre boyunca *ene'l-Hakk* (Uludağ, 1997) davasını gütmüştür. Bu sebeple buranın halkından ve bazı dervişlerden tepkiler almış, onlarla münakaşa içinde olmuştur. Ona saldırılar olmuş, saldırılar daha çok sözlü ve ilmi anlamda olduğu için müritleriyle beraber bu saldırılara karşı koymaya çalışmıştır (Kılıç vd., 2007, s. 158-165).

Edirne'de uzun süre kalan Otman Baba, buradan İstanbul'a gitmiştir (Kılıç vd., 2007, s. 186). Otman Baba'nın bundan sonraki seyahatleri İstanbul-Edirne arasında olmuştur. İstanbul'da II. Mehmed'le görüşmeleri olmuştur. Edirne'de bulunduğu bir sırada *ene'l-Hakk* davasını güdünce Edirne halkı ve ileri gelenleri bunu şikâyet için II. Mehmed'e bir mektup göndermişlerdir (Kılıç vd., 2007, s. 190). Mektupta:

Memleketinde Otman Baba isimli bir kimse zahir oldu. Ve davası odur ki sırr-ı Yezdân ve Muhammed ve İsa ve Mûsa ve Âdem benim diye dava eder. Ve yanında bir bölük ne olduğu belli olmayan hırsız, yol ve baş kesici kimseleri toplanmıştır. Ve davaları üçler, yediler ve kırklarız derler.

Fatih Sultan Mehmed mektubu alınca şöyle haber göndermiştir: “Ey Edirne kadısı ve subaşı bilmiş olasınız ki Otman Baba'yı ve yanındaki abdalları ve safi halleri ve kil ü kalleri Edirne tahtında mecmu'sın fena-ender-fena edesin” (Kılıç vd., 2007, s. 190). II. Mehmed bu cevabını içeren mektubunu bir adamla Edirne'ye göndermiştir. Rivayete göre, o gece rüyasında Otman Baba'yı görmüştür. Otman Baba, padişaha rüyasında celal ile üzerine gelip canını alacağını söylemiştir. Uyanınca padişah hemen mektubu götüren adamın geri çağırılması emrini vermiştir. Mektup Edirne'ye ulaşmadan geri getirilmiştir. Padişah Edirne kadısına ve subaşısına başka bir mektup göndererek Otman Baba'nın huzuruna getirilmesi emrini vermiştir (Kılıç vd., 2007, s. 190-191). İstanbul'a getirilen Otman Baba, padişah ile görüşmüştür. *Velâyetnâme*'de geçen kayıtlara göre II. Mehmed, Otman Baba için büyük bir tekke yaptırmak istemiştir (Kılıç vd., 2007, s. 223).

Otman Baba, Fatih Sultan Mehmed'in bu isteğini kabul etmemiştir. İstanbul'da kaldığı süre boyunca devlet adamları ve ileri gelen ahali ile görüşmüş, zaman zaman padişahın huzuruna çıkmıştır. Padişahla görüşen Otman Baba, İstanbul'da bir müddet daha yaşadktan sonra yine Edirne'ye gitmiştir. Otman Baba'nın yaşamı Edirne-İstanbul ve bazı Balkan şehirlerinde devam etmiştir.

Otman Baba'nın Balkanlar'daki seyahatleri hem tarikat ritüeli hem de devletin politikasının bir gereği olarak düşünülebilir. İlk defa fethedilen bölgelerin İslamlaşması, Türk nüfusunun bölgeye yerleşmesi için kolonizatör Türk dervişleri devlet tarafından maddi-manevi desteklenerek bölgeye yerleşmeleri için imkân sağlanmıştır. Bu anlamda Otman Baba'nın Balkanlar'da bu kadar çok seyahat etmesini sağlayan en büyük faktörün devlet desteği olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Nitekim Otman Baba ve müritleri Osmanlı kuvvetleriyle birlikte Balkanlar'da gaza ve fetih faaliyetlerine katılmıştır (Ocak, 2016, s. 157).

Sonuç

Tarih boyunca insanlar çok çeşitli nedenlerden dolayı seyahat etmişlerdir. Göç, ticaret, istila, eğitim, din vb. sebepler için gezen insanlar ve toplumlar olmuştur. Zamanla gezen insanlara seyyah, seyahatleri sırasında aldıkları notlara da *seyahatname* adı verilmiştir. Dünya tarihine bakıldığı zaman Marco Polo, Hıristiyan dünyasının en ünlü seyyahı olarak bilinmektedir. Francesco Balducci Pegolotti, bir başka Hıristiyan seyyah olup gezdiği yerlerde tacirler için bir el kitabı dahi hazırlamıştır. İslam dünyasında Mekhûl b. Ebû Müslim, bilinen ilk seyyahıdır. Daha sonraki dönemlerde İbn Fadlân, İbn Cübeyr, İbn Battuta gibi önemli seyyahlar ortaya çıkmışlardır.

İnsanlık tarihinde en büyük yolculuklar din uğruna yapılmıştır. İnsanlar, inançları gereği kutsal saydıkları şehre, beldeye, dağa, ormana, suya ulaşmak, oraları görmek için uzun ve yorucu seyahatlere çıkmışlardır. Örneğin Müslümanlar için Mekke, Hıristiyanlar için Vatikan, Beytullahim, Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler için Kudüs, Hindular için Varanasi ve Pushkar, Budistler için Lhasa ve bunlar gibi bazı şehirler ve yerler kutsal sayılmıştır. Bu kutsalları korumak, hakimiyet altına almak için savaşlar, seferler dahi yapılmıştır. Dünyanın en büyük askerî hareketlerinden olan Haçlı Seferleri'nin çıkış noktası kutsal yerleri Müslümanların elinden kurtarmaktır.

Her dinî inanışta olduğu gibi İslam'da da tebliğ ritüeli vardır. Dini, uzak bölgelerde yaşayan insanlara, toplumlara ulaştırma gayreti hep olmuştur. Öte yandan din içerisinde bir yapılanma veya öğreti olarak ortaya çıkan tarikatlar da kendilerine bağlı dervişler ve müritler eliyle dinle birlikte kendi yaşam ve inanış biçimini insanlar arasında yaymak, kutsal yerleri ziyaret etmek, eğitim gibi amaçlar ile seyahatler yapmışlardır. 15. yüzyıl Anadolu dervişleri için de bu durum diğerlerinden farklı olmaksızın aynı olmuştur. Dervişlerin seyahat ve gezileri en geniş manada ona ait olan veya çağdaşı olan *Menâkıbnâme-Velâyetnâme* adlı eserlerden öğrenilmektedir.

Bu çalışmada seyahatleri üzerinde durulan iki dervişten Kaygusuz Abdal, Anadolu, Mısır ve Hicaz'da seyahat etmiştir. Otman Baba Timur'la birlikte Anadolu'ya gelmiş; Balkanlar'a geçmiş ve seyahatlerini Osmanlı Devleti'nin yeni fethettiği Balkan topraklarında gerçekleştirmiştir. Her iki derviş de seyahatlerini yalnız olarak değil yanlarında kendilerine bağlı müritler olduğu halde yapmışlardır.

Dervişlerin seyahatleri hiç şüphesiz tasavvufa dayanan belirli ritüeller üzerine olmuştur. Kaygusuz Abdal'ın seyahatleri bir dervişe bağlanmak, eğitim almak üzere başlamış, kendisi daha sonra hac amacıyla da seyahat etmiştir. Seyahat ettiği yollar üzerinde önemli bazı Müslüman şahsiyetlerin kabir veya türbelerini de ziyaret etmiştir. Otman Baba, Osmanlı Devleti'nin yeni fethettiği Balkan şehir ve beldelerinde dolaşmış, İslâm dinini kendi tarikatı veya görüşü üzerinden yayma, benimsetme amacıyla olmuştur.

İncelenen menâkıbnâme ve velâyetnâmede dervişlerin seyahatlerinde onların keramet gösterme motifi ön plana çıkarılmıştır. Nitekim Kaygusuz Abdal'ın Mısır'a yolculuğunda yol boyunca ve Mısır'da Mısır hükümdarı nezdinde gösterdiği keramet oldukça dikkat çekicidir. Yolculuk esnasında gösterdiği "kavak-çınar ağacı" kerametiyle kendisine seyahati boyunca eşlik eden müritlerini şahsına bağlamış, aldığı kararları onlara onaylatmasında etkili olmuştur. Mısır hükümdarına göstermiş olduğu "kendisinin ve müritlerinin birer gözünü kapatması" kerametiyle Mısır'da rahat günler geçirmeyi sağlamış; yöneticiler ve halkın gözünde itibar kazanmıştır.

Otman Baba'nın Balkan şehirlerinde kerametler göstermesi ve Fatih Sultan Mehmed ile olan münasebetlerindeki kerametleri mühimdir. Fethedilen Balkan coğrafyalarında yeni Müslüman olmuş halkı, göstermiş olduğu kerametlerle cezbeye getirmiş, İslam'a ve kendi öğretilerine daha fazla itibar etmelerini sağlamıştır. Rivayetlere göre Fatih nezdinde göstermiş olduğu kerametlerle sultanın ve devlet adamlarının itibarını kazanmıştır. Devrin hükümdarı ile veya gittikleri beldenin yöneticisi ile iyi ilişkiler kurma ve onlardan ihsanlar elde etmenin dervişlerin tipik özelliklerinden olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu dervişlere has bir özellik gittikleri beldelerde halkın işlerinde onlara yardım etmek, onların işlerini kolaylaştırmaktır.

Dervişlerin yaptığı seyahatler, devrin devletleri, devletlerin hükümdarları, uğradıkları şehir ve beldeler hakkında geniş bilgiler barındırmaktadır. Bu sebeple dervişlerin seyahatleri devirlerinin siyasi yapısı üzerine önemli ip uçları vermektedir. Yine uğradıkları kutsal yerler, tekkeler ve görüştükleri isimler üzerinden dönemin sosya-kültürel yapısının değerlendirilmesinde faydalı bilgiler ihtiva etmektedir. Yine bu seyahatlerden dervişlerin gösterdiği kerametlerden ve gösterdikleri tavırlardan, dervişlerin seyahat ritüellerinin genel özelliklerinin bir çerçevesi çizilebilmektedir.

Bu çalışmayla, seyahat tarihinin kaynakları arasına yeni bir türün alınmasına dikkat çekilmek amaçlanmıştır. Çalışmayla, ayrıca, dervişlerin hayatını konu eden menâkıbnâme ve velâyetnâme türündeki eserlerin içerdikleri gezi notlarıyla Anadolu, Balkanlar ve Ortadoğu başta olmak üzere İslâm egemenliğinin sürdüğü toprakların gerek tarihine ve gerekse çeşitli dönemlerdeki seyahat ve konaklama olanaklarına dair mühim bir kaynak olduğuna temas edilmek istenmiştir. Çalışma sınırlı örneklerden oluşması bakımından bir başlangıç teşkil etme iddiasındadır ancak bu konuda çok daha geniş çalışmalara ihtiyaç olduğu da ortadadır. Çalışmanın odaklandığı 15. yüzyılın geneli bile böyle bir yaklaşımda yapılacak çalışmalar için bakir bir alan olarak kalmaya devam etmektedir. Bu nedenle yapılacak yeni çalışmalarla menâkıbnâme ve velâyetnâme tarzındaki eserlerin ve dervişlerin gezen adamlar motifiyle de öne çıkacağı açıktır.

Kaynakça

Algar, H. (2002). Kâzerûniyye. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 25, ss. 146-148). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ay, R. (2008), *Anadolu'da derviş ve toplum 13-15. yüzyıllar*. Kitap Yayınevi.

Azamat, N. (1996). Hacı Bayrâm-ı Velî. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 14, ss. 442-447). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Azamat, N. (2002). Kaygusuz Abdal. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 25, ss.74-76). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Barkan, Ö. L. (2021). *İstilâ devirlerinin kolonizatör Türk dervişleri*. (Y. K. Taştan, Yay. haz.). Ötüken Yayınevi.

Bayramoğlu, F. & Azamat, N. (1992). Bayramiyye. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 5, ss. 269-273). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Boratav, P. N. (1984). *100 soruda Türk forkloru*. Gerçek Yayınevi.

- Çetin, A. (1994). Dimyat. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 9, ss. 309-310). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1958). *Mevlana hayatı, eserlerinden seçmeler*. Varlık Yayınevi.
- Gölpınarlı, A. (2011). *Yunus emre hayatı ve bütün şiirleri*. İş Bankası Yayınları.
- Güzel, A. (2009). *Dini-Tasavvufî Türk edebiyatı el kitabı*. Akçağ Yayınevi.
- Güzel, A. (2019). *Abdal Mûsa Velâyetnâmesi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Güzel, A. (2020). *Kaygusuz Abdal (Alaaddin Gaybî) Menâkıb-nâmesi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (1991). Ankara Savaşı. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 3, ss. 210-211). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İnalçık, H. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*. (R. Sezer, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Jorga, N. (2007). *Fatih ve dönemi, büyük Türk*. (N. Epçeli, Çev.) Yeditepe Yayınevi.
- Kallek, C. (1992). Bulak. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 6, ss. 387). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karamustafa, A. T. (2015). *Tanrının kuraltanımaz kulları İslâm dünyasında derviş toplulukları (1200-1550)*. (R. Sezer, Çev.), Yapı Kredi Yayınları.
- Kılıç, F., Arslan, M. & Bülbül, T. (2007). *Otman Baba Velâyetnâmesi (tenkitli metin)*. Grafiker Ofset.
- Köprülü, M. F. (2012). *Anadolu'da İslâmiyet*. Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2013). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Akçağ Yayınları.
- Köprülü, O. F & Uzun, M. İ. (1989). Akşemseddin. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 2, ss. 299-302). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Köprülü, O. F. (1988). Abdal Mûsâ. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 1, ss. 64-65). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1992). Bektaşîlik. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 5, ss. 373-379). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2013). *Osmanlı toplumunda zındıklar ve mülbidler (15.-17. yüzyıllar)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu'nda marjinal sûfilik: Kalenderîler XIV-XVII. yüzyıllar*. Timaş Yayınları.
- Severcan, Ş. (2002). Şeyh Bedreddin Olayı. İçinde *Türkler* (Cilt 9, ss. 259-275). Yeni Türkiye Yayınları.
- Şahin, H. (2007). Otman Baba. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 34, ss. 6-8). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şahin, H. (2017). *Dervişler ve sufi çevreler: Klasik Çağ Osmanlı toplumunda tasavvufî şahsiyetler*. Kitap Yayınevi.
- Şahinoğlu, M. N. (1991). Bahâeddin Veled. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 4, ss. 460-462). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tanrıkorur, Ş. B. (2004). Mevleviyye. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 29, ss. 468-475). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uludağ, S. (1997). Hallâc-ı Mansûr. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 15, ss. 377-381). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1983). *Osmanlı tarihi II*. Türk Tarih Kurumu Yayınları

Haniççe, M. & Turan, İ. (2023). 15. yüzyılda birer seyyah olarak dervişler ve birer seyahatname olarak menâkıbnâmeler-velâyetnâmeler: Kaygusuz Abdal ve Otman Baba örnekleri. *Mavi Atlas*, 11(1), 37-53.

Yazıcı, N. (2008). Fâtih'in yetişmesi üzerine bazı değerlendirmeler. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49(1), 1-15.

Yazıcı, T. (1994). Derviş. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 9, ss. 188-190). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ek

XV. Yüzyılın Önde Gelen Dervişleri

Derviş	Ölüm Yılı	Seyahat Ettiği Coğrafya	Dervişle İlgili Menâkıbnâme veya Velâyetnâme
Hacı Bayrâm-ı Velî	833/1429-30	Şam, Hicaz, Aksaray, Ankara, Edirne	Menâkıb-ı Hacı Bayram Sultan bâ Sultan Murad Gazi
Somuncu Baba	815/1412-13	Dımaşk, Hoy, Bursa, Adana, Mekke, Aksaray	
Eşrefoğlu Rumî	874/1469-70	Hama, Manisa, İznik, Bursa	
Emir Sultan	883/1478-79	Medine, Bağdat, Karaman, Niğde, Hamid-İli, Kütahya, İnegöl, Bursa	
Akşemseddin	863/1458-59	Şam, Amasya, Osmancık, Halep, Ankara, Beypazarı, Çorum, Göynük, Mekke, Edirne	Menâkıb-ı Akşemseddin
İbrahim Tennûrî	887/1482-83	Sivas, Kayseri, Beypazarı	
Abdürrahim Karahisârî	888/1483'ten sonra	Beypazarı, Edirne, Göynük, İznik	
Yazıcıoğlu Mehmed Efendi	885/1480-81	Arap ve Fars Coğrafyasında bazı şehirler, Maveraünnehir, Anadolu	
Akbıyık Sultan	860/1455-56	Bursa	
Kemal Ümmî	880/1475-76	Bolu, Aladağ, Bozarmut	Menâkıb-ı Kemal Ümmî
Dede Ömer Ruşeni	892/1486-87	Larende, Bakü, Karabağ, Berdea, Gence, Tebriz	
Bedreddin Simâvî	823/1420-21	Bursa, Şam, Kudüs, Kahire, Mekke, Medine, Tebriz, Konya, Tire, Kütahya	Menâkıbü Şeyh Bedreddin
Şucâüddin Velî	XV. yüzyıl başları	Buras, Kütahya, Manisa, Ankara	Şucâ'eddîn Velî Velâyetnamesi
Nesîmî	820/1417-18	Bursa, Ankara, Halep.	
Koyun Baba	873/1468-69	Medine, Kerbela, Bursa, Osmancık	Koyun Baba Velâyetnamesi
Pîrî Baba	XV. yüzyıl	Merzifon'da yaşamıştır.	Pîrî Baba Vilâyetnâmesi
Hamdullah Hamdî	909/1503-04	Kayseri, Göynük	Yûsuf u Züleyhâ
Abdürrahim Karahisârî	888/1483'ten sonra	Beypazarı, Edirne, İznik	
Ömer Dede Sikkînî	880/1475-76	Göynük	
Ahmed Bîcan	870/1466'dan sonra	Edirne	
Molla Zeyrek Şeyhi	903/1497-98	İstanbul, Bursa	
Şeyhi	832/1429'dan sonra	İran, Ankara,	
Hacım Sultan	XV. yüzyıl	Germiyan İli	Hacım Sultan Vilâyetnâmesi
Yûsuf Hakîkî	893/1487-88	Ankara, Aksaray, Bursa	
Abdal Mehmed	XV. yüzyıl ilk yarısı	Bursa	

Haniçe, M. & Turan, İ. (2023). 15. yüzyılda birer seyyah olarak dervişler ve birer seyahatname olarak menâkıbnâmeler-velâyetnâmeler: Kaygusuz Abdal ve Otman Baba örnekleri. *Mavi Atlas*, 11(1), 37-53.

Molla Fenârî	834/1430-31	İznik, Amasya, Kahire, Bursa, Kudüs, Mekke, Medine,
Molla Yegân	865/1460-61	Aydın, Bursa, Hicaz, Mısır
Abdal Mûsa	XV. yüzyıl başları	Bursa, Aydın, Denizli, Abdal Mûsa Velâyetnâmesi Elmalı